

ozemlje velikomoravske države svoj jezikovni delež v stesl. pismenosti moravsko-panonskega izvora.

Ob razboru Nahtigalovih stesl. študij je treba poudariti, da niso samo važen prispevek za boljše poznavanje in pravilnejše umevanje stesl. spomenikov, ampak tudi dragocen prinos za osvetlitev jezikovnih razmer v 8. in 9. stol. Odkriva se nam močna življenjska sila in tvornost tedanje slovanščine, obenem pa se nam razodeva tudi vpliv nemškega misionarstva na jezik in književnost moravsko-panonske dobe starocerkvenoslovenskega pismenstva.

S t a n k o B u n c.

SLOVENSKE NARODOSLOVNE ŠTUDIJE. I. zvezek: FRANCE MAROLT, TRI OBRED-
JA IZ ZILJE. Izdala in založila Glasbena Matica v Ljubljani. 1935. V. 8°. 48 str.

Institut za raziskavanje slovenske glasbene folklore pri Glasbeni Matici v Ljubljani je začel izdajati serijo Slovenskih narodoslavnih študij. V Uvodu k prvemu zvezku nas seznanja vodja instituta in pisec našega prispevka France Marolt o namenu in programu Folklornega instituta. Za glavno nalogo ima končno ureditev in izdajo slovenske narodne pesmi z napevi. Za tako veliko delo, ki se more doslej nasloniti samo na Štrekcljevo zbirko in na delo Stanka Vurnika, je potrebno najprej izdati še vrsto predhodnih specialnih študij, ki naj kot pripravljala dela izpopolnijo pomanjkljivo gradivo, kritično pregledajo zbrano stvarino in objavijo blago iz še neraziskanih krajev. Taki prikazi v kratkih in zaključeni razpravah bodo izhajali od časa do časa, kakor bo delo dozorevalo.

Tako nam podaja France Marolt v prvem zvezku SNS zanimivo študijo o treh ljudskih obredih iz Ziljske doline: so to štehvanje, visoki rej pod lipo in ziljska ohcet. Največ iz lastnih opazovanj in zapiskov, pa tudi ob upoštevanju znane literature (Hacquet, Majar, Kuhač) nam pri vsakem obredu pove, kje se še ohaja, kdaj se vrši, nato podrobno opiše njegov potek, ga vsebinsko razloži, opremi s teksti, ki jih spremljajo melodije in ponazarjajo fotografije.

V š t e h v a n j u vidi avtor ostalino prastarega mitičnega kulta drevesa, ki ga nahajamo tudi še v belokranjski igri most, pri starih Venedih, ruskih Kozakih in v Šleziji. Štebeh predstavlja majsko drevo, štehovska dečva pa posebljeno božanstvo pomlajene rasti. Bariglica je nedvomno kasnejšega izvora in hrani najbrž kot spomin na turške vpade misel na turško glavo s turbanom. Štehvanje je praznik pomladnega prerojenja.

V i s o k i r e j p o d l i p o je še bolj kot štehvanje omejen na ožje ziljsko okrožje in je poleg njega tipičen prikaz do skrajnosti porušene, a še ohranjene ostaline kulta svetega drevesa: češčenje lipe, drevesa, ki daje obilno rodovitnost. Rej je v prvotnem pomenu kot svečan obredni ples darovanje najvišjemu božanstvu, kot petje s plesom pa molitev za plodnost in rodovitnost. Rej je vzročno vezan na štehvanje: prazniku pomladnega prerojenja sledi praznik rodovitnosti. Oba obreda sta najučinkovitejši estetski izraz preprostega človeka. V današnji rej pa je ljudstvo združilo več prvotno raznovrstnih obredov, n. pr. snubljenje.

Z i l j s k a o h c e t obsega v celoti šest posebnih obredov, ki so časovno in dejansko ločeni, po namenu pa tesno med seboj povezani, in sicer: snubljenje, odhod po nevesto, odpeljanje neveste, odkup neveste, poroka in ohcet.

Ta tri ljudska obredja so najstarejše slovenske obredne ostaline, ki so se deloma še do danes ohranile med preprostim kmetskim ljudstvom v kakih desetih slovenskih vaseh v Ziljski dolini. Prvotno stanje in pomen se je v novem osredju in pod vplivom krščanstva izgubil do komaj še zaznatnih ostankov. V današnji obliki nam predstavljajo sliko poglobitvinih skupnostnih predstav našega koroškega človeka, ki živi ves pod nadvlado mističnega sveta.

Posebno zanimive so ohranjene melodije, ki nudijo bogato gradivo za študij narodove duše. Štehovski kalop je živahna mazur-polka, rejevske plesne melodije pa prepletajo številni melični okraski, ki so večinoma izraz ziljske dialektike, ki je polna diftongov z močno diferencirano kvantiteto in kvaliteto tona, naglasa in dolžine.

Teksti so skrbno natisnjeni v fonetični pisavi, nekaj tiskovnih napak pa je vendarle ostalo.

Ves razbor vsebinskih, glasbenih in plesnih vrednot ohranjenega besedila in napeva lepo ponazarjajo številne, dobro uspele fotografije ter topografska karta. Za znanstvenika je dodan seznam slovstva, tujcu pa je namenjen francoski resumé.

Študija je v skladu z avtorjevo namero predvsem opisna, vendar pa nahajamo na mnogih mestih misli in opozoritve, ki utegnejo privedi v podrobno analizo in primerjavo tako muzikologa kot sociologa, mitologa ali historičnega biologa.

Slog razprave je jaseen in jedrnat, jezik lep, poln zanimivih koroških izrazov in terminov, v pravopisu pa utegne najti jezikovni gurman precej poslastic: strije, burklje, zavozljan, ranjki, dedščina, spodtikati, zmisel, razmesten, strden, menj, mišljevanje, šartil-šartelj, kriter-kriteriji. Starinoslovec bo vesel acc. pl. dari in adverbov: vsepovsodi, podrugodi. Glagolska predpona v se šopiri na škodo tovarišice u: vpepeliti, vpoštevati, vporabljati, vtrgati list z veje, vpostaviti, povžiti (toda: užiti), prevdarek (toda: udariti).

Stanko Bunc.

KARLOVŠEK JOŽE, SLOVENSKI ORNAMENT. Zgodovinski razvoj. Izdalo Udruženje diplomiranih tehnikov v Ljubljani. 1935. 8°. 129 str. (127 slik.) — Ljudski in obrtniški izdelki. Izdalo Udruženje diplomiranih tehnikov v Ljubljani. 1937. 8°. 107 str. (112 slik.)

J. Karlovšek je tvegala smeli poizkus, da ugotovi elemente, ki ustvarjajo specialni slovenski ornament, na ta način, da je reduciral v zgodovini ornament samo na umetnostno doživljanje in splošno umetniško ustvarjanje, po nosilcu tega doživljanja in ustvarjanja pa na narod.

K temu ga je gotovo napolnilo dvoje: na eni strani razmah, katerega je z Iz. Cankarjem in Fr. Steletom doživela naša zgodovina umetnosti, razmah, ki je že s S. Vurnikom prenesel umetnostnozgodovinsko delovno metodo na narodopisje; na drugi strani pa stanje našega narodopisja, katerega gojijo sicer zaslužni poborniki narodne tradicije, ki pa v narodopisju ne gledajo znanstvene discipline, temveč (po A. Spamerju izraženo) »Sammelbetrieb selbst-samer oder reizvoller Resterscheinungen aus vergangenen Zeiten wie geistig überwundener Entwicklungszustände«. Poleg tega je pač tudi duh časa z vsestranskim uveljavljanjem in poudarjanjem slovenske narodnosti vplival na avtorja zgodovinskega razvoja slovenskega ornamenta, da je po logiki, stilnih sorodnostih in močnem kulturnem narodnem hotenju hotel izluščiti iz razvojne linije predzgodovinskega in zgodovinskega ornamenta slovenskega, pri čemer mu je idejno koristilo naziranje o odvisnosti razvoja od tujih vplivov, kakor ga je n. pr. v zvezi s starohrvatsko umetnostjo značilno razvil J. Strzygowski. Tako je zgradil J. Karlovšek slovenski ornament iz prvotnih kultur Severne Evrope, Sredozemlja in Vzhoda, ki so se strnile v Podonavju kot križišču vseh treh, kjer so se nato izoblikovali vplivi Vzhoda s staroslovansko kulturo, iz katere se je osamosvojil slovenski ornament s prevladujočimi rastlinskimi motivi.

Proti temu moramo ugotoviti, da je ornament kot narodopisna tvorba rezultanta dolge vrste komponent s skupnim izvorom v duševnem in materialnem življenju človeka, kakor ga sestavljajo zgodovina s tradicijo, religija, pravljica, običaj, navada, v novejši dobi organizacija, pokrajina s svojim tlom, socialna struktura prebivalstva, gospodarstvo, bivališče, obleka, sožitje človeka z okolico in s tujino in podobno.

Dokazovati našo trditev in bistveno narodopisno vsebino ornamenta ni potrebno, ker jo potrjuje vsebina druge Karlovškove knjige o ornamentih na ljudskih in obrtniških izdelkih. V njej je Karlovšek objavil 112 slik naših »etnografskih« ornamentov, različnih po svoji kulturni ali narodopisni funkciji: rokopise, lesene strope v cerkvah, zlate oltarje, skrinje, preslice, male kruhke, pipe, panjske končnice, ljudsko podobarstvo, kožuhe, prtičke, mašne plašče, avbe, peče, čipke, papirnate prtičke, keramiko, steklo, tiskarstvo, pirhe. S tem delom je Karlovšek prešel od kulturnega hotenja, izraženege v prvi knjigi v ugotavljanju slovenskega ornamenta ter v identificiranju nekega stila ornamenta z neko narodnostjo, na realna